

Плаксун А.О.

Державний торговельно-економічний університет

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Управління розвитком деокупованих територій є актуальною проблемою для багатьох країн, що стикаються з анексією та окупацією своїх територій. Практика застосування ефективних механізмів управління розвитком деокупованих територій включає в себе низку складних викликів, що стикаються як місцеві органи влади, так і міжнародні спільноти. Після деокупації територій, зазвичай виникають складнощі з встановленням легітимних політичних інститутів та правових рамок. Це може призвести до нестабільності, конфліктів та невизначеності щодо прав і обов'язків громадян. Деокуповані території часто мають обмежені можливості для економічного зростання через знищення інфраструктури та втрату ринків збуту. Необхідно вирішувати проблеми відновлення економіки та повернення інвестицій. Військові конфлікти та окупація можуть призвести до руйнування соціального та культурного життя на деокупованих територіях, включаючи розриви між громадянами, дезінтеграцію спільнот та втрату ідентичності. Управління розвитком деокупованих територій також вимагає підтримки від міжнародних організацій та держав-партнерів, які можуть надати фінансову, технічну та політичну допомогу. Отже, актуальною є проблема дослідження механізмів управління розвитком деокупованих територій та розробки комплексних стратегій управління, які б враховували всі ці аспекти та сприяли стабільному та сталому розвитку деокупованих територій. Ця стаття аналізує механізми управління розвитком таких територій, виокремлює проблеми, які існують у цьому процесі, та розглядає перспективи подальшого розвитку. Основні аспекти, які розглядаються, включають політичні, економічні та соціокультурні аспекти управління, взаємодію з міжнародними партнерами та інші важливі аспекти, які впливають на процес відновлення та розвитку деокупованих територій. Виходячи з цього аналізу, надаються рекомендації щодо ефективних стратегій управління та розвитку, спрямованих на підвищення якості життя мешканців цих територій та зміцнення суверенітету держави.

Ключові слова: управління, розвиток, деокуповані території, проблеми, перспективи, механізми, політика, економіка, соціокультурні аспекти, міжнародні партнери, суверенітет.

Постановка проблеми. Управління розвитком деокупованих територій включає в себе низку складних викликів, що стикаються як місцеві органи влади, так і міжнародні спільноти. Після деокупації територій, зазвичай виникають складнощі з встановленням легітимних політичних інститутів та правових рамок. Це може призвести до нестабільності, конфліктів та невизначеності щодо прав і обов'язків громадян. Деокуповані території часто мають обмежені можливості для економічного зростання через знищення інфраструктури та втрату ринків збуту. Необхідно вирішувати проблеми відновлення економіки та повернення інвестицій. Військові конфлікти та окупація можуть призвести до руйнування соціального та культурного життя на деокупованих територіях, включаючи розриви між громадянами, дезінтеграцію спільнот та втрату ідентичності. Управління розвитком деокупованих

територій також вимагає підтримки від міжнародних організацій та держав-партнерів, які можуть надати фінансову, технічну та політичну допомогу. Отже, постановка проблеми полягає в необхідності розробки комплексних стратегій управління, які б враховували всі ці аспекти та сприяли стабільному та сталому розвитку деокупованих територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації в галузі управління розвитком деокупованих територій відображають комплексність проблеми та різноманітність підходів до її вирішення. Дослідження акцентують увагу на необхідності забезпечення інклюзивного підходу до управління розвитком деокупованих територій. Це означає врахування інтересів різних груп населення, включаючи місцеві спільноти, етнічні меншини, та ветерани конфліктів.

Після аналізу останніх публікацій, можна виділити кілька джерел, які є ключовими в процесі дослідження стратегій розвитку деокупованих територій України. Наприклад, у статті І. Магновського та В. Маковія визначені важливі аспекти деокупації та реінтеграції окупованих територій. Однак, статті від Т. Богдана та С. Потапенка можуть надати цінні висновки про загальні підходи до стратегічного відновлення та розвитку України. Додатково, тематичні нормативно-правові документи є корисними для розуміння стратегічних напрямків у обраній сфері.

Деякі публікації зосереджуються на аспектах економічного розвитку деокупованих територій, висвітлюючи необхідність створення сприятливого інвестиційного клімату, розвитку підприємництва та інфраструктури, а також впровадження програм розвитку галузей з високим потенціалом. У цілому, останні дослідження та публікації свідчать про важливість врахування широкого спектру аспектів при розробці стратегій управління розвитком деокупованих територій та необхідність впровадження комплексного підходу для досягнення сталого та мирного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є ретельний аналіз механізмів управління розвитком деокупованих територій з урахуванням їхньої складності та специфіки. Ця стаття прагне висвітлити основні проблеми, які виникають у процесі управління деокупованими територіями, та запропонувати перспективи подальшого розвитку з урахуванням накопичених знань та досвіду.

Відомо, що управління розвитком деокупованих територій є складною та багатогранною проблемою, яка потребує комплексного підходу та ефективних стратегій. Тому метою статті є систематизація та аналіз існуючих підходів до управління цими територіями з метою виявлення ключових чинників успішності та розробки рекомендацій для подальшої практики.

Виклад основного матеріалу. Управління розвитком деокупованих територій є складною та надзвичайно важливою проблемою в сучасному світі. Це завдання ставить перед собою величезні виклики для владних структур, місцевих громад, а також міжнародних організацій. На політичному рівні важливо забезпечити легітимність владних структур та встановити правову базу, яка б гарантувала права та свободи громадян. Ефективне управління також передбачає врахування інтересів різних соціальних груп та забезпечення їхньої участі у прийнятті рішень. Економічний розвиток деокупованих територій

вимагає відновлення інфраструктури, розвитку підприємництва та створення сприятливого інвестиційного клімату. Це може бути досягнуто за допомогою розвитку туризму, аграрного сектору та інших галузей з великим потенціалом для зростання. Однак важливо врахувати специфіку кожної конкретної території та розробляти індивідуалізовані стратегії розвитку. Війна в Україні почалася в 2014 році з анексії Росією території автономної республіки Крим та підтримкою сепаратистських рухів на сході України, що переросло в безпосереднє вторгнення збройних сил Росії на території Луганської та Донецької областей та тривалий збройний конфлікт локального характеру в цьому регіоні. 24 лютого 2022 року Росія почала широкомасштабне вторгнення в Україну, що включало в себе застосування всіх видів та родів військ. Руйнування та розмах бойових дій стали наймасштабнішими з часів Другої світової війни, і всі провідні світові держави та міжнародні організації засудили агресію Росії. Війна все ще триває та продовжує завдавати матеріальних збитків Україні та забирати життя українців. Проте після перемоги та звільнення територій, Україна стикається з необхідністю швидкого і ефективного відновлення та відновлення життєздатності постраждалих регіонів, що вимагає комплексного підходу та використання передового досвіду. Наразі вже триває процес відновлення територій, що були деокуповані від агресора – території Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Херсонської та Миколаївської областей проводять відбудову та повертають регіони до нормального життя. Проте Україні прийдеться подолати ще багато викликів, що будуть пов'язані з відновленням територій, які наразі перебувають окуповані і на теренах яких відбуваються найінтенсивніші бойові дії.

Переймаючи досвід відновлення територій після збройних конфліктів, Україна може використовувати вже перевірені та ефективні стратегії, підходи та інструменти, які були успішно застосовані в інших країнах, а також може розробити і свої власні підходи, які допоможуть уникнути негативних наслідків. Це дозволить прискорити процес відновлення, забезпечити стійкість та довгостроковий розвиток постраждалих територій, а також покращити якість життя місцевого населення.

Соціокультурні аспекти грають важливу роль у процесі відновлення та розвитку деокупованих територій. Необхідно забезпечити розвиток освіти, культури та мови, щоб зміцнити ідентич-

ність та сприяти соціальній інтеграції мешканців цих територій. Крім того, важливо розробляти програми психологічної та соціальної підтримки для тих, хто постраждав від конфліктів та окупації. В умовах сьогодення спостерігаються значні економічні та соціальні кризові явища, які призводять до погіршення якості життя населення як за кордоном, так і, зокрема, в Україні. Основні проблеми, що призводять до економічного та соціального краху, включають погіршення інфляції, звільнення та скорочення реальних зарплат і пенсій. Для України залишаються актуальними соціальні проблеми, які виникли внаслідок бойових дій і призвели до того, що постраждали багато соціально слабких громадян країни (наприклад, внутрішньо переміщені особи).

Соціальне підприємництво вважається важливим джерелом соціального, економічного та екологічного процвітання, і багато науковців активно досліджують цю сферу. Вітчизняні та зарубіжні науковці розглядають розвиток соціального підприємництва, аналізують його сутність та поняття, визначають його характеристики та характеристики соціальних підприємств, розробляють класифікацію видів соціального підприємництва [3, с. 157].

У науковій літературі не завжди можна знайти комплексний підхід до вивчення сутності та проблем соціального підприємництва. Теоретичні дискусії щодо понятійного апарату соціального підприємництва та різноманіття трактувань його поняття актуалізуються науковими дослідженнями, спрямованими на вивчення сутності та визначення факторів соціального підприємництва, що впливають на розвиток соціальних підприємств. Використання теоретичних та емпіричних методів дослідження дозволило всебічно та достовірно вивчити соціальне підприємництво та розглянути питання, пов'язані з його характеристиками та характеристиками соціальних підприємств.

Вивчаючи соціальне підприємництво, не слід покладатися на застосування одного, навіть найпрогресивнішого, підходу, адже доцільно використовувати загальний (інтегративно-конвергентний) підхід [7, с. 141]. Експерти відзначають високу ефективність інтегративного підходу не лише в наукових дослідженнях, а й на практиці – у стратегічному управлінні бізнесом [3, с. 158], у розробці та впровадженні інтегративної моделі розвитку соціального підприємництва [6, с. 57].

Соціальні підприємці висувають високі вимоги до співвідношення економічної та соціальної

ефективності, самостійно вирішують соціальні проблеми та розвивають більш відповідальне розуміння соціальної справедливості. В Україні соціальне підприємництво набуває все більшої популярності як ефективний механізм вирішення локальних соціально-економічних проблем територіальних громад.

Застосування соціального підприємництва на деокупованих територіях може мати ряд переваг. Воно сприяє створенню нових джерел доходу для мешканців, підвищенню якості життя, а також зменшенню економічної та соціальної вразливості. Крім того, соціальні підприємства можуть стати важливими агентами соціально-економічного розвитку територій, сприяючи їхній інтеграції в економічні та соціальні процеси країни в цілому.

Проте, варто враховувати, що успішне впровадження соціального підприємництва на деокупованих територіях потребує сприятливого економічного та правового середовища, а також підтримки з боку місцевої влади та міжнародних партнерів. Крім того, важливо забезпечити доступ до фінансових ресурсів та підтримку для розвитку соціальних підприємств.

Отже, соціальне підприємництво може стати важливим інструментом для управління розвитком деокупованих територій, проте його успішне впровадження вимагає комплексного підходу та підтримки з боку різних зацікавлених сторін. Зрозуміння сутності та переваг соціального підприємництва може сприяти досягненню сталого та впливового розвитку на цих територіях. Збройні конфлікти завжди мають негативний вплив на країну та її населення, і процес відновлення може зайняти значний час та зусилля. У цьому розділі розглянемо різні фактори, які впливають на процес відновлення, включаючи соціальні, економічні, політичні та інші фактори.

Таким чином, сфера об'єктів критичної інфраструктури, беззаперечно, може бути детермінована як базис для підтримки життєдіяльності територій. Національне законодавство визначає, що критична інфраструктура – це сукупність відповідних об'єктів [13, с. 1]. Проте, науковці, шукаючи саму економічну сутність категорії, сформулювали більш розгорнуту і деталізовану дефініцію; це «системи та ресурси, фізичні чи віртуальні, що забезпечують функції та послуги, порушення яких призведе до найсерйозніших негативних наслідків для життєдіяльності суспільства, соціально-економічного розвитку країни та забезпечення національної безпеки» [1, с. 8]. Базуючись

на такій дефініції, роль критичної інфраструктури можна звести до процесів надання суб'єктам економічної системи цілої низки самих різноманітних продуктів і послуг, а також розширення доступу до низки важливих ресурсів, зокрема тих, що належать окремим територіям і характеризуються високою доступністю для громадян і бізнесу на місцевому рівні.

Очевидно, що відновлення територій повною мірою ефективна виключно після закінчення військових дій та припинення чи призупинення збройного конфлікту. Для держави чи приватних осіб буде не вигідно вкладати кошти в територію, яка потенційно може бути зоною бойових дій та зруйнована, і кошти фактично будуть втрачені. Дана логіка обмежено діє в сфері відновлення критичної інфраструктури, діяльність якої має підтримувати держава, але в інших сферах вона працює. Після завершення конфлікту, відновлення має бути проведене в умовах стабільності та безпеки, щоб забезпечити успіх цього процесу. Збройні конфлікти та кризові ситуації часто супроводжуються масовими порушеннями прав людини, злочинами проти мирного населення, етнічною та політичною дискримінацією, насильством та беззаконням. Перехідне правосуддя допомагає встановити справедливість за ці злочини, покарати винних та забезпечити компенсацію жертвам. Крім того, перехідне правосуддя допомагає забезпечити належну прозорість та відкритість у процесі розгляду справ, а також забезпечує захист прав людини, включаючи право на справедливий суд, право на оборону та право на гідність. Основні принципи перехідного правосуддя включають в себе відповідальність та покарання за вчинені злочини, репаративні заходи у відповідь на вчинені злочини та шкоду, та примирення в суспільстві.

Відповідальність та покарання за вчинені злочини є одним з основних принципів перехідного правосуддя. Це означає, що особи, які вчинили злочини, повинні бути притягнуті до судової відповідальності. Це може включати кримінальне переслідування, судові процеси та покарання, такі як ув'язнення або штрафи. Репаративні заходи є ще одним принципом перехідного правосуддя. Це означає, що жертвам злочинів та їхнім родинам надається компенсація за злочини, які їм були завдані.

Сьогодні перехідне правосуддя, апробоване у понад 40 пост-конфліктних країнах, визначається щонайменше у 12 документах ООН та ЄС, застосовується до різних конфліктних, посткон-

фліктних ситуацій. Успішне перехідне правосуддя також важливе для побудови демократичного та стабільного суспільства, оскільки воно сприяє зміцненню правової держави, підвищенню довіри населення до правоохоронних та судових органів, а також зменшенню культури безкарності та корупції. Фінансові інструменти є критично важливим елементом процесу відновлення територій після збройних конфліктів. Їх роль полягає у забезпеченні фінансових ресурсів для реалізації проєктів з відновлення та розвитку інфраструктури, господарської діяльності, соціальної сфери та інших секторів економіки. Одним з найважливіших фінансових інструментів є міжнародна фінансова допомога. Це можуть бути гранти, кредити, інвестиції та інші форми фінансування, надані міжнародними організаціями, такими як Всесвітній банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, а також іншими донорськими організаціями та державами.

Для максимізації ефективності використання фінансових інструментів необхідне належне управління бюджетом та фінансовою системою. Це дозволить уникнути зайвих витрат та розкрадання коштів, забезпечити ефективне використання ресурсів та допоможе у створенні стабільної та прозорої економічної системи. При цьому для якісного використання коштів необхідно мати суб'єкт влади, що буде координувати розподіл ресурсів на відновлення. Завдяки цьому буде можливим сконцентрувати зусилля та ресурси на пріоритетні проєкти в процесі відновлення, та не дублювати можливі проєкти чи розподіляти ресурси так, що в результаті проєкти не будуть доведені до кінця через брак ресурсів.

Аналогічним шляхом в процесі відновлення можуть бути політичні рішення щодо позбавлення певних повноважень регіону, в якому був конфлікт з метою роботи над реінтеграції населення в соціокультурний простір держави. Такі обмеження можуть включати в себе тимчасове припинення місцевого самоврядування, обмеження виборчого права та права приймати участь в політичному житті країни, спеціальні перевірки та фільтраційні заходи щодо місцевого населення для забезпечення національної безпеки держави та недопущення повторного конфлікту на даній території і повної реінтеграції населення. Аналогічним чином це може включати в себе встановлення міжнародної адміністрації задля виконання основних функцій держави на території, де довіра між населенням та центральною владою недо-

статня, і таким чином можна уникнути зайвої напруги та дестабілізації в регіоні.

Тому саме політичні інструменти можуть включати в себе примусову депортацію незаконно переселеного населення, позбавлення або невизнання майнових прав чи легальності правочинів, що відбулися за час відсутності контролю над територією збройного конфлікту. Політичні інструменти поруч із перехідним правосуддям здатні стабілізувати регіон та забезпечити справедливність та безпеку для громадян. Водночас, вони можуть стати інструментом переслідувань та репресій, і закласти основу для майбутнього повторення конфлікту. В цілому, політичні інструменти відновлення територій після збройних конфліктів є важливими для забезпечення стабільності, миру та ефективного функціонування загальнодержавних процесів в контексті конфліктної зони, і саме політичні інструменти визначають подальшу долю регіону та використання тих чи інших інструментів під час процесу відновлення.

Міжнародна співпраця відіграє ключову роль у процесі управління розвитком деокупованих територій. Держави-партнери, міжнародні організації та громадські організації можуть надавати фінансову, технічну та політичну підтримку для реалізації проектів розвитку та зміцнення суверенітету. Отже, управління розвитком деокупованих територій вимагає комплексного підходу та співпраці на різних рівнях. Шляхи досягнення успіху полягають у розробці інтегрованих стратегій, які б враховували всі аспекти проблеми та сприяли сталому та мирному розвитку.

Через конфлікт, що триває, важко оцінити фактичні втрати та збитки на окупованих територіях. Так, станом на 24 червня 2022 року 749 населених пунктів (близько 587 000 споживачів) в Україні були знеструмлені через пошкодження, спричинені конфліктом, а близько 178 000 споживачів – без газопостачання. За словами міністра енергетики Германа Галущенка, «майже 5% генеруючих потужностей зруйновано, а 35% знаходяться на окупованих територіях». Східний регіон, де тривають бойові дії, характеризується великою кількістю відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), включаючи вітрову та сонячну енергію, при цьому близько 47% генеруючих потужностей розташовані на окупованих або зруйнованих територіях, які все ще перебувають під обстрілами; Через обстріли російських військ до червня 2022 року було виведено з ладу понад 50% теплової енергетики, понад 30% сонячної енергетики, понад 30%

вітрової енергетики та понад 90% вітрової енергетики, а видобуток газу скоротився приблизно на 12–15%, за словами міністра енергетики Германа Галущенка [16]". Більше того, згідно з повідомленням аналітичного центру DiXi Group (Київ), «поблизу Токмака Запорізької області російські війська демонтували та пошкодили найбільшу в Україні сонячну електростанцію потужністю 50 МВт» [16]. Механізми управління розвитком деокупованих територій стають ключовими в контексті відновлення та забезпечення стабільності після завершення конфлікту. Проте, існують численні проблеми, які можуть ускладнити цей процес, а також перспективи, які можуть бути використані для успішного відновлення та розвитку. Відновлення економіки та інфраструктури на деокупованих територіях потребує значних інвестицій, але ситуація після конфлікту може ускладнити залучення інвестиційних коштів через нестабільність та ризики. Після закінчення конфлікту потрібно відновити та підсилити управління на деокупованих територіях, але це може виявитися складним завданням через втрату досвіду, персоналу та недовіру до владних структур. Багато людей на деокупованих територіях можуть втратити роботу або мати обмежений доступ до освіти та медичних послуг через втрату інфраструктури. Відновлення соціально-економічного розвитку потребує комплексного підходу та соціальних програм.

Проте, не зважаючи на ці проблеми, є деякі перспективи для успішного відновлення деокупованих територій. Перш за все, це потенціал для розвитку нових галузей економіки. Деокуповані території можуть використовувати свої природні ресурси та географічне положення для розвитку нових галузей, таких як туризм, сільське господарство або виробництво відновлюваної енергії. Міжнародні організації та країни можуть надавати фінансову та технічну допомогу для відновлення та розвитку деокупованих територій, а також сприяти мирному врегулюванню конфлікту та відновленню довіри між сторонами. Загалом, механізми управління розвитком деокупованих територій потребують комплексного підходу та врахування всіх проблем та перспектив, щоб забезпечити стабільність, розвиток та благополуччя для мешканців цих регіонів.

Після оцінки збитків для України буде важливим залучити фінанси на відбудову. Існують розрахунки отримати значні репарації від країни-агресора. Проте, як показує практика європейських країн щодо відбудови, ключовим момен-

том тут є використання зовнішніх ресурсів з боку міжнародних організацій та донорів з-за меж України. Саме для швидкого відновлення та стрімкого покращення якості життя людей потрібне зовнішнє фінансування, і не можна покладатись виключно на власні ресурси в цьому процесі, адже буде ризик повторити досвід відновлення Іспанії, який розтягнувся на десятиліття. В умовах слабкої та значним чином зруйнованої економіки, коли бюджет в воєнний час більше ніж наполовину фінансується зовнішньою фінансовою допомогою, буде недоречно з боку влади казати про самодостатність України і закриватись на собі. При відновленні територій необхідно проводити заходи з контрпропаганди та інтеграції мешканців цих територій до українського суспільства та українського соціально-економічного простору. Це включає розробку та реалізацію програм, спрямованих на активне залучення мешканців до громадського життя, створення можливостей для економічного самовизначення та соціальної адаптації, а також сприяння розвитку освіти, культури та інших сфер життєдіяльності.

Наступним важливим елементом відновлення для України є прозорість та підзвітність використання іноземного фінансування. Для управління процесом відновлення саме Україна має мати вирішальний голос в визначенні стратегічних планів та формуванні потреб для відновлення. Якщо розглядати процес відновлення після Другої світової війни, то в процесі відновлення найбільш ефективно для швидкого відновлення централізоване управління ресурсами та визначення пріоритетних цілей щодо відновлення. Безумовно, юридично неможливо буде сконцентрувати всі фінанси в управлінні однієї структури, адже сотні приватних інвесторів будуть мати право інвестувати в будь-який регіон для ведення будь-якої діяльності.

Проте питання щодо централізованого розподілу ресурсів для відновлення критичної інфраструктури, будівництва об'єктів енергетичного сектору, та інших проєктів, що потребують значного фінансування, має вирішувати держава через спеціально створене агентство та за допомогою спеціального фонду, кошти з якого будуть йти на відновлення. Це допоможе не розпорошувати обмежені матеріально-технічні та фінансові ресурси між різними проєктами щодо відновлення, та допоможе відбудувати найважливіші об'єкти в короткі терміни. В умовах відсутності координації відбудова має шанси перетворитися на тисячі окремих проєктів, що виконуються без

належної координації та пріоритезації, що ймовірно матимуть чисельні довгі процедури та не матимуть відповідного рівня довіри. В цьому контексті запропонована державою програма шефства певної країни над процесом відновлення в певному регіоні, місті чи галузі виглядає позитивно та може принести користь та позитивний ефект на процес відновлення. Це надасть змогу країнам, що зацікавлені в залученні до процесу відновлення, не розпорошувати зусилля та ресурси на масштаби всієї країни, а сконцентруватись над певним сегментом та довершувати його в процесі відновлення. Для процесу відновлення Україна може створити відповідну цифрову платформу, що забезпечуватиме ефективне управління та контроль фінансування проєктів відновлення територій після війни. Ця платформа, має бути універсальним цифровим інструментом для всіх проєктів відновлення на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Висновки. Важливо створити безпечні умови для повернення біженців, включаючи гарантії їх особистої безпеки, та забезпечити розмінування та доступ до всієї території. Також безпечні умови мають включати підтримку їхнього реінтеграційного процесу, доступ до житла в разі пошкодження існуючого, надання доступу до освіти, медичних послуг та інших соціальних пільг. Уряд може надавати економічні стимули для повернення біженців-українців, такі як виплати на адаптаційний період, надання пріоритету у працевлаштуванні, підтримка підприємницької діяльності та надання позик або грантів для створення власного бізнесу, що сприятиме їхньому поверненню та інтеграції в економічне життя країни. Також економічні стимули можуть включати в себе гранти на навчання в Україні та отриманні нових навичок, які будуть корисні в процесі відбудови.

Забезпечення політичної стабільності та правової безпеки також є важливими факторами для повернення біженців-українців. Уряд повинен забезпечити правовий захист прав і свобод, а також забезпечити стабільність і прозорість управління, щоб люди відчували впевненість у майбутньому своєї країни. В процесі інтеграції України в ЄС саме успіх в розвитку та реформах буде показувати громадянам що повертаючись, їх очікує перспективне майбутнє в країні, що стане членом ЄС, і можна буде отримувати всі бонуси від проживання в країні Євросоюзу на правах громадянина та резидента, а не лише в якості емігранта. Упровадження досвіду відновлення територій після збройних конфліктів є важливим для

України в контексті післявоєнного відновлення, і цей досвід необхідно адаптувати до умов та потреб України. Зараз Україна хоч і перебуває в стані війни, вже почався процес післявоєнної відбудови на деокупованих територіях, і успіх післявоєнної відбудови буде напряму залежати від правильності та систематичності дій держави в цьому процесі.

Список літератури:

1. Бірюков Д.С., Кондратов С.І., Насвіт О.І., Суходоля О.М. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. 35 с.
2. Богдан Т. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html (дата звернення: 13.04.2024).
3. Босак І.В. Тенденції розвитку соціального підприємництва в Україні. *Наукові записки*. 2018. № 1 (56). С. 154–160.
4. Галушка З. І. Розподіл функцій соціальної відповідальності між суб'єктами соціалізації економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 2016. № 5(05), с. 3–9.
5. Геєць В. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку, Київ: НАН України; Інститут економіки та прогнозування НАН України. 2009.
6. Загребельна І. Л., Світлична А. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2020. № 1. С. 54–61.
7. Кожемяченко О.О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 21. С. 140–149.
8. Лібанова Е.М. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbuviar.gov.ua/images/nauk\\$mon/Vidrodgeniya_Donbasu.pdf](http://www.nbuviar.gov.ua/images/nauk$mon/Vidrodgeniya_Donbasu.pdf).
9. Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі : нац. доп. ; [за ред. Е.М. Лібанової]. – К. : НАН України, 2015.
10. Магновський І. Й. Деокупація та реінтеграція АР Крим – шлях до відновлення територіальної цілісності України. Крим – це Україна: стратегія деокупації та реінтеграції: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Одеса, 24 лютого 2023 року). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 131–134.
11. Маковій В. П. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення приватних прав особи, в структурі правового механізму реінтеграції окупованих територій. Крим – це Україна: стратегія деокупації та реінтеграції: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Одеса, 24 лютого 2023 року). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 134–139.
12. Потапенко С. А. Забезпечення відновлення та ревіталізації територій в Україні у повоєнний період. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/10/EURASIANSCIENTIFIC-DISCUSSIONS-23-25.10.22.pdf> (дата звернення: 13.04.2024).
13. Про критичну інфраструктуру: Закон України № 1882-IX від 16.11.2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 98. С. 23. Ст. 6341.
14. Сидоренко С. Євро стратегія Зеленського: як Україна планує боротися за вступ до ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/12/7121997/0>
15. Указ Президента України «Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» № 117 / 2021 від 24.03.2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533> (дата звернення: 13.04.2024).
16. Штайнмайер заявив про крах ідеї спільного з РФ європейського дому. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2022/05/8/7139066/>

Plaksun A.O. DEVELOPMENT MANAGEMENT MECHANISMS OF DEOCCUPIED TERRITORIES: PROBLEMS AND PROSPECTS

Managing the development of de-occupied territories is an urgent problem for many countries facing annexation and occupation of their territories. In modern conditions, the effective implementation of development strategies for the de-occupied territories of Ukraine has become an extremely important task. The issue of restoring and reintegrating such territories, which are under the control of occupying forces, is of paramount importance for national security, as well as for socio-economic and geopolitical significance. The de-occupied territories in the east and south of Ukraine are key to geopolitical stability and security in the region, thus their effective recovery and development are necessary not only for the local population but also have significant implications for international security and regional stability. After years of war and occupation, these territories face complex economic and social problems that require a comprehensive approach and effective development strategies

This article analyzes the mechanisms of managing the development of such territories, highlights the problems that exist in this process, and considers the prospects for further development. The main aspects that are considered include political, economic and socio-cultural aspects of management, interaction with international partners and other important aspects that affect the process of recovery and development of the de-occupied territories. The research findings confirm the necessity of a comprehensive approach to the development of de-occupied territories, as well as highlight the importance of active involvement of the population and mobilization of external resources for the successful implementation of strategies.

Based on this analysis, recommendations are made for effective management and development strategies aimed at improving the quality of life of the residents of these territories and strengthening the sovereignty of the state.

Key words: *management, development, de-occupied territories, problems, prospects, mechanisms, politics, economy, socio-cultural aspects, international partners, sovereignty.*